

Kullervo Rainio LFS:n 20 vuotisjuhlakokouksessa 29.4.08:

Jos jotenkin yhdellä sanalla koettaisi luonnehtia sitä 20 vuoden jaksoa, jonka LFS on toiminut, voisi sanoa, että tänä aikana – ainakin tässä läntisessä kulttuuripiirissä – olemme eläneet ja elämme parhaillaan eräänlaista *inkubaatioaikaa* – itämisen, orastamisen, syvälle käyvän muutoksen aikaa. Sen voi aavistella alkaneen kvanttimekaniikan ensimmäisistä tulkintayrityksistä ja edenneen kiihtyvästi vuosituhanten vaihteeseen tultaessa.

Egon Friedell nimesi ”Uuden ajan kulttuurihistoriassaan” inkubaatioajaksi keski-ajan lopun ja renessanssin alun välivaiheen todeten, miten ”keskiaika tunsikin vielä suuren ykseyden: minä uskon, minkä tiedän; minä tiedän, minkä uskon”. Sitä seuranneen inkubaation aikana, kirjoittaa Friedell, ”ensi kerran avautuu tuo tieteellisen ja uskonnollisen maailmankatsomuksen välinen huikaiseva kuilu, jota ei keskiaika tuntenut ja joka ammottaa kautta koko uuden ajan historian”. Ja Friedell tiivistää kuvauksensa: ”... ihmiset eivät enää osanneet lukea maailman kirjaa Jumalan luonnollisessa valossa; mutta he eivät vielä pystyneet lukemaan sitä järjen keinotekoisessa valossa, jonka he pian itse tulisivat sytyttämään.”

Mikä oikeuttaa kuvaamaan samalla kulttuurihistoriallisella nimikkeellä tätä nyt elettyä kahden vuosituhannen vaihteen ajanjaksoa? Mitä nyt itää? Mikä orastaa?

Lyhyesti sanoen: Nyt orastaa jälleen uusi todellisuuskäsitys ja muutos saattaa olla yhtä raju kuin tuo siirtyminen keskiajasta newtonilaiseen klassisen rationalismin aikaan. Kvanttifysiikan radikaalissa esiin vyörymisessä klassisen fysiikan maailmalle on jäänyt vain kapea kaista todellisuutta. Kvanttimekaniikkaa hallitaan varsin hyvin pragmaattisesti ja teknisesti, mutta sen tuottama muutos todellisuuskuvaan on edelleen keskeneräinen. On paljon hämäryyttä – kuin ei ”maailman kirjaa” vieläkään pystyittäisi kunnolla ”lukemaan järjen keinotekoisessa valossa”. Tietämyksessämme esiintyy useita tieteen anomalioita, selittämättömiä ”mystisiä” piirteitä. – Mitä ”oikeastaan” on tuo kvanttimaailman merkillinen epäjatkuvuus ”kvanttihyppyineen”? Mitä ”oikeastaan” ovat oudot superpositiotilat? Mitä ”oikeastaan” on systemien epälokaalinen, paikasta riippumaton vaikutusyhteys, jota spin-kokeet jatkuvasti todistavat? – Ja kysymys tietoisuuden olemuksesta ja fyysisen ja tajunnan välisestä vuorovaikutuksesta on tieteellisessä standardiajattelussa täysin avoin ja filosofiassa kiistanaihe.

Mutta mitä on tulossa? Uuden itäminen on jo jossakin määrin aavistettavissa. On kuin "mystisen" raja todellisuuskuvassa olisi siirrettävissä. Tutkimuksen kärjessä liikkuu jo ajattelijoita, jotka näkevät, etteivät aine ja energia olekaan maailmanrakennuksen perusta vaan johdettavissa kolmannesta, todella fundamentaalisesta tekijästä, informaatiosta. Sana informaatio on tässä huono ja harhaanjohtava. Käytän siitä mieluummin uudistermiä "muotoaminen" (joka on hyvinkin informaation alkumerkityksen mukainen). David Bohmia seuraten voisi esittää, että fundamentaalista on tässä maailmassa systeemien piilojärjestyksen tuottama prosessin "muotoaminen" (aktiivinen informaatio), joka kylläkin *erityistapauksissa* aikaansaa aineen, aineelliset partikkelit - niin kuin myös toisissa "muotoamisen" tapauksissa tajunnan dynaamiset ilmentymät.

Filosofiselta kannalta tätä uutta, täydennettyyn kvanttimekaniikkaan perustuvaa todellisuuskäsitystä voisi kutsua "informaatiomonismiksi". Pohjimmiltaan - tarkemmin sanoen matemaattiselta rakenteeltaan - aine ja tajunta ovat saman "muotoamisen" tulosta, niin erilaisia kuin ne ilmentymiltään ovatkin. Tämän "informaatiomonismin" lähtökohta on aivan muuta kuin materialistisen monismin. Tietoisuus ja aine eivät ole redusoitavissa toisiinsa, ei tietoisuus aineeksi eikä aine tietoisuudeksi. Todellisuus on - niin sanoakseni - "ylifyysinen" - ja miksei myös "ylimentaalinen".

Ja juhlan kunniaksi voisi - "efektiivisesti" tarkastellen, kuten Kari Enqvist sanoisi - hyvin yksinkertaista julistaa:

Kaiken olevaisen perustana on kaikkeen ulottuva muotoava kenttä, joka yhtäläisesti läpäisee niin tajuisen kuin aineellisenkin.

Ja vielä tätäkin juhlallisemmin, aivan normaalikielellä, voisi kuvata asian:

"Ja Herran henki liikkuu jälleen vetten päällä."

En nyt juuri tarkoita tällä antaa uutta, "tieteellistä" Jumalan määritelmää, en edes "muotoamisen perimmäisenä lähteenä" tai "ylimmäisenä ja subtiileimpana superkvantti-potentiaalina". Houkutus tähän on kyllä suuri, mutta vakaan käsitykseni mukaan Jumala sittenkin on edelleen ihmisen, jokaisen yksilön, välittömän kokemuksen asia, samaan tapaan välittömän kokemuksen kuin kauniin tajuaminen: emmehan me vaadi täsmällistä kauniin määritelmää, ennen kuin voimme nähdä maiseman tai kukan tai taulun kauneuden.

Mutta maailmaan heitetyn ihmisen eksistentiaalista ahdistusta saattaa suuresti helpottaa, jos hän voi todeta, ettei tieteellinen tietämys ole täysin poikkiteloin hänen syvimpien, ”syvähenkisten” kokemustensa kanssa.

Sillä, mikä todellisuuskäsityksemme on, on ratkaiseva vaikutus siihen, mitkä omat subjektiiviset kokemuksemme uskallamme hyväksyä perustellusti tosina ja mitkä taas toteamme perustellusti harhaksi.

Miten tähän minun puheeseeni siis nyt on suhtauduttava: onko se kenties ollut *perustellusti* harhaa?

On helppo löytää tilanteessa kuin tilanteessa päteviä *psykologisia* perusteluja ihmismielen harhojen paljastamiseksi. Erityisesti vetoamalla teorioiden esittäjän *korkeaan ikään* tämä käy psykologilta huokeasti.

Etsimättä tulee mieleeni menneiltä, etäisiltä ajoilta Yrjö A. Reenpään terävä luonnehdinta eräästä kollegastaan, jonka kannanotoille hän ei ilmeisesti antanut kovin suurta arvoa:

”Hän oli tullut siihen ikään, jolloin itse kukin meistä alkaa kirjoittaa sitä suurta teostaan sielun kuolemattomuudesta.”

Toivotan menestystä 20-vuotiaalle seurалlemme sen ponnistellessa inkubaatioajan hämärästä ”informaatiomonismin” tietä uuden ontologian kirkkauteen.